

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

ВІДДІЛ ДИДАКТИКИ

О. М. Топузов, О. В. Малихін, Н. О. Арістова

**Аналітичні результати вивчення проблеми
«ІНДИВІДУАЛІЗОВАНЕ НАВЧАННЯ
В УМОВАХ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ»**

у межах виконання наукового дослідження
«Дидактичні засади індивідуалізації навчання
в закладах загальної середньої освіти»

Аналітичний звіт

Електронне видання

Київ – 2022

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Топузов Олег Михайлович

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
директор Інституту педагогіки НАПН України

 proftop@ukr.net

 <https://orcid.org/0000-0001-7690-1663>

Малихін Олександр Володимирович

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України

 malykhinalex1972@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-6042-6298>

Арістова Наталія Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач відділу міжнародних зв'язків та наукової співпраці
Інституту педагогіки НАПН України

 n.aristova.na@gmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-0943-8039>

УДК 373.5.091.31-059.1

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол №3 від 17 січня 2022р.)*

Рецензенти:

Засекіна Тетяна Миколаївна, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України;

Опалюк Тетяна Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Топузов О. М., Малихін О. В., Арістова Н. О. Аналітичні результати вивчення проблеми «Індивідуалізоване навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти» у межах виконання наукового дослідження «Дидактичні засади індивідуалізації навчання в закладах загальної середньої освіти»: аналітичний звіт (електронне видання) / Олег Топузов, Олександр Малихін, Наталія Арістова. – К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2022. – 17 с.

DOI: <https://doi.org/10.32405/individualized-learning-2022-17>

Метою дослідження є аналіз сучасних проблем індивідуалізованого навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, а також окреслення перспектив його розвитку й практичного впровадження.

Згідно отриманих результатів визначено тенденції трансформації форм, методів і засобів індивідуалізованого навчання в умовах змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
1. АКТУАЛЬНІСТЬ І МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ	6
2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
3. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
ВИСНОВКИ.....	14
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА.....	15

ПЕРЕДМОВА

Сучасне навчання реалізується в співпраці між учителем і учнем. Задля ефективності цього процесу педагог має оцінити індивідуальні потреби кожного учня, створити й упроводити належну навчальну програму. Головною метою дослідження є аналіз сучасних проблем індивідуалізованого навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в школі, а також окреслення перспектив його розвитку й практичного впровадження.

Науковці відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України розробили анкету для вчителів і батьків учнів закладів загальної середньої освіти, спрямовану на висвітлення дидактичного потенціалу й освітніх можливостей індивідуалізованого навчання як ефективного засобу запобігання негативному впливу й збереження якості освітніх послуг у контексті неочікуваного переходу до дистанційного навчання через пандемію COVID-19.

Дослідження охопило близько 500 учителів і батьків із різних міських шкіл. Якісний аналіз отриманих даних дав змогу сформулювати дидактичне обґрунтування індивідуалізованого навчання, що сприяє організації навчального процесу в школі згідно принципу орієнтації освіти на потреби учня в межах компетентнісного підходу та цифровізації освіти.

Отримані результати показали тенденції трансформації форм, методів і засобів індивідуалізованого навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти.

1. АКТУАЛЬНІСТЬ І МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

На сьогоднішній день проблема індивідуалізації освітнього процесу набула особливої актуальності, оскільки її вирішення пов'язане зі створенням умов для розкриття та розвитку творчих й індивідуальних здібностей учнів, підвищення їхньої успішності, стимулювання активного саморозвитку, поглиблення знань та розширення освітніх можливостей здобувачів загальної середньої освіти.

Беззаперечним є факт, що в реальному навчальному процесі знання засвоюються кожним школярем індивідуально. Однак процес засвоєння знань може мати спільні риси серед дітей певної групи або класу. Це дає змогу визначити спільне в розвитку дітей. У свою чергу, це спільне може характеризувати рівень розвитку учнів, схожість у їхніх мотивах діяльності та поведінки. Як правило, школярі одного віку мають подібний рівень розвитку. Таким чином, розуміння загальних психологічних характеристик здобувачів освіти певної групи чи вікової категорії створює передумови для ефективного засвоєння навчального матеріалу кожним учнем.

Індивідуалізація передбачає сукупність дій, спрямованих на створення й забезпечення реалізації навчального досвіду, який відповідає індивідуальним потребам, сильним сторонам й інтересам здобувачів освіти. Учителі аналізують спостереження за кожним школярем і визначають найбільш дієві кроки для підтримки його навчання й розвитку. Безсумнівно, коли навчальний досвід орієнтований на інтереси дитини, він стає більш привабливим і мотивуючим. Ураховуючи, що учні можуть відрізнитися за рівнем свого розвитку, у навчальних програмах повинно бути враховано їхні індивідуальні потреби та сильні сторони.

Розглянутий підхід виявив свою ефективність у період дистанційного навчання під час пандемії COVID-19, коли навчальні заняття були переведені з класних кімнат у цифрове середовище. Хоча пандемія спричинила безпрецедентні дестабілізації у сфері освіти, вона також виявила величезний потенціал для інновацій і оновлення освітньої системи.

У цьому контексті врахування різноманітності когнітивних і мотиваційних особливостей учнів стає складним завданням для вчителів закладів загальної середньої освіти. Пандемія COVID-19 порушила звичний порядок життя школярів у багатьох аспектах, що стало серйозним викликом як для них, так і для вчителів та батьків. Учні не змогли завершити навчальні програми та пройти оцінювання у звичний спосіб, а також були позбавлені свого соціального середовища. У таких умовах школи змушені адаптувати управління навчанням, переходячи від традиційного класного навчання до дистанційного у формі онлайн й офлайн занять.

Одним із можливих варіантів реагування на безпрецедентні та несподівані виклики, з якими стикається система освіти в цілому та загальна середня освіта зокрема в умовах переходу до дистанційного навчання, може стати суттєве застосування принципу індивідуалізованого навчання в шкільному освітньому процесі.

Основною метою дослідження є аналіз сучасних проблем індивідуалізованого навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в школі, а також визначення перспектив його розвитку й упровадження.

2. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження було проведене в період з січня по березень 2021 року в Києві. Об'єктами дослідження виступили вчителі й батьки школярів.

Методологія дослідження базувалася на випадковій вибірці, яка охопила 500 респондентів (директорів, учителів, психологів і батьків учнів міських загальноосвітніх шкіл). Директорам і вчителям цих шкіл було запропоновано поширити посилання на опитування серед своїх колег і батьків. У результаті було отримано 500 відповідей, з яких 130 – від працівників загальноосвітніх шкіл, які викладають різні предмети, та 370 – від батьків.

Метою дослідження є вивчення досвіду вчителів (та інших педагогічних працівників) і батьків (а також інших суб'єктів освітнього процесу), який ілюструє дидактичний потенціал й інші освітні можливості індивідуалізованого навчання як ефективного засобу запобігання негативному впливу та збереження якості освітніх послуг у контексті неочікуваного переходу до дистанційного навчання через пандемію COVID-19. Якісний аналіз даних дає змогу авторам дослідити це явище через призму особистого досвіду учасників у різних ситуаціях й обставинах. Для цього дослідження було використано описову якісну методологічну основу, що забезпечило можливість отримання значущих відповідей для розуміння реального досвіду вчителів і батьків в умовах пандемії COVID-19.

Інструментом збору даних виступала анкета, підготовлена групою науковців. Теоретичною основою для створення анкети стали погляди, викладені в наукових працях Топузова (2021) та Топузова, Маликіна і Опалюк (2018). Анкета містила п'ять обов'язкових запитань, спрямованих на вивчення занепокоєнь учителів і батьків щодо змін в освітній системі, які відбулися в умовах дистанційного та змішаного навчання, спричиненого пандемією COVID-19, а також на осмислення концепції індивідуалізованого навчання.

Для виконання основного завдання дослідження було визначено запитання:

1. Як вплинув перехід загальноосвітніх шкіл до змішаного навчання на академічну успішність школярів? Чи існує у зв'язку з цим необхідність використання додаткових інструментів індивідуалізованого навчання?
2. Якою мірою технології індивідуалізованого навчання були задіяні в освітньому процесі в період до пандемії COVID-19? Якщо такі технології використовувалися, будь ласка, назвіть їх.
3. Чи проводилася в період до пандемії COVID-19 діагностика індивідуальних особливостей школярів для організації навчального процесу, дієвого розвитку загальноосвітніх умінь і навичок учнів? Чи враховувалися індивідуальні особливості школярів або груп школярів під час організації роботи класу з використанням додаткових технологій індивідуалізованого навчання для успішного засвоєння навчального матеріалу?
4. Під час обов'язкового переходу загальноосвітніх шкіл до змішаного навчання чи враховувалася потреба в індивідуальному підході? У зв'язку з різною швидкістю засвоєння навчального матеріалу різними учнями, хто (учителі чи батьки) мав додаткові зобов'язання щодо сприяння якісному засвоєнню матеріалу?
5. Під час обов'язкового переходу загальноосвітніх шкіл до змішаного навчання чи була наявна інформація про індивідуальні психологічні й педагогічні особливості школярів або груп школярів, яка могла б створити оптимальні умови для розкриття їхнього потенціалу й активної участі в навчальних заняттях?

Таблиця 1. Соціодемографічні характеристики вчителів загальноосвітніх шкіл, які взяли участь в опитуванні

	Кількість респондентів (загальна кількість 130 респондентів)	Відсотки (100%)
Гендер		
Жінка	121	93
Чоловік	9	7
Посада		
Директор школи	3	2
Учитель	21	16
Учитель II категорії	20	15
Учитель I категорії	20	15
Учитель вищої категорії	36	28
Шкільний психолог	31	24
Досвід роботи		
більше 20 років	60	46
10–20 років	31	24
3–10 років	27	22
менше 3-х років	10	8
Рівень шкільної освіти		
Початкова школа	69	53
Базова середня школа	39	30
Профільна середня школа	22	17

Джерело: власне дослідження

Оскільки для дослідження першочергове значення має досягнення об'єктивних і достовірних результатів, до опитувальника було додано чотири запитання, які стосуються соціодемографічних даних учасників дослідження. Соціодемографічні параметри працівників загальноосвітніх шкіл представлені у таблиці 1. Соціодемографічні характеристики батьків, які брали участь в опитуванні, наведені у таблиці 2.

Таблиця 2. Соціодемографічні характеристики батьків учнів загальноосвітніх шкіл, які взяли участь в опитуванні

	Кількість респондентів (загальна кількість 370 респондентів)	Відсотки (100%)
Вік		
≤ 30	7	2
31–35	85	23
36–40	118	32

41–45	104	28
46–50	30	8
51–55	11	3
≥ 56	15	4
Склад сім'ї		
Повна сім'я (батько й мати)	303	82
Неповна сім'я (мати)	56	15
Неповна сім'я (батько)	11	3
Кількість дітей в сім'ї		
Одна дитина	141	38
Дві дитини	192	52
Три дитини	33	9
Чотири дитини	4	1
Кількість дітей шкільного віку		
Одна дитина	256	69
Дві дитини	107	29
Три дитини	7	2

Джерело: власне дослідження

3. ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження стосуються, насамперед, індивідуалізованого дистанційного навчання. Майже всі вчителі визначають дистанційне навчання як комплекс методик навчання, що використовує онлайн-простір, інтернет-з'єднання, мультимедіа, дає змогу суб'єктам освітнього процесу адаптуватися до динамічних умов навчання без обмежень у часі та відстані. Водночас індивідуалізоване навчання вимагає розробки стратегій, що базуються на готовності й інтересах учнів.

Учителі мають різноманітні ідеї та досвід щодо індивідуалізованого навчання, яке широко розрекламоване як освітня стратегія, адаптована до сильних і слабких сторін учнів. Зведені результати дослідження демонструють майже рівний поділ між учителями, які позитивно ставляться до тенденції індивідуалізованого навчання, і тими, хто залишається нейтральним або негативним. Близько 48% педагогів позитивно ставляться до індивідуалізації, убачаючи в ній новий спосіб покращення освіти, який має довгострокову перспективу. У той же час близько третини опитаних вважають, що індивідуалізація — це лише тимчасова тенденція, яка не має значного позитивного впливу, або навіть становить загрозу для системи освіти.

Щодо дистанційного навчання, опитування виявило подібності й відмінності між ним і очним навчанням з точки зору вчителів. Усі педагоги погоджуються, що основні етапи навчального процесу є спільними для обох форматів: підготовка програми, матеріалів і досягнення навчальних цілей. Основна різниця полягає у способі навчання: в очному навчанні вчитель і учні перебувають в одному місці одночасно, тоді як у дистанційному — вони взаємодіють на відстані за допомогою таких інструментів, як Zoom, GoogleMeet тощо.

Загальноживаними платформами для організації дистанційного навчання під час пандемії стали WhatsApp, Google Classroom, Zoom і Telegram. Учителі зазначають, що ці інструменти зручні у використанні, технологічно прийнятні для навчання. Більшість педагогів констатують, що їхні школи забезпечують швидке Wi-Fi-з'єднання для задоволення їхніх навчальних потреб. Близько 70% респондентів підтвердили наявність достатніх ІТ-ресурсів.

Попри доступність технологій, учителі стикаються з низкою труднощів у дистанційному навчанні, зокрема: недостатня технічна підтримка, обмежений час для взаємодії з учнями, складність у моніторингу емоційного стану школярів. Також виникають складнощі у використанні індивідуалізованого підходу, пов'язані з невпевненістю педагогів у своїх технічних навичках і креативності.

Дистанційне навчання, хоча й здається зрозумілим у теорії, має багато перешкод на практиці. Учителі вказують на обмеження, пов'язані з технічними засобами (низька якість інтернету, технічні проблеми з пристроями) і самим навчальним процесом (обмежена взаємодія, недостатня пояснювальна робота).

Щодо оцінювання учнів, учителі відзначають, що в дистанційному форматі складно відстежити, чи виконують завдання самостійно. Це впливає на досягнення навчальних цілей і здобуття базових навичок.

Незважаючи на ці труднощі, значна частина вчителів інтегрує адаптивне програмне забезпечення, використовує мультимедійні формати та дає змогу учням обирати завдання. Проте тільки третина вчителів регулярно залучає учнів до постановки власних навчальних цілей, а лише 20% використовують цей метод.

Батьки також зіткнулися з проблемами, спричиненими дистанційним навчанням: збільшення витрат, психологічне навантаження та труднощі у взаємодії з дітьми й учителями. Дослідження показує, що більшість батьків стурбовані негативним впливом пандемії на навчання дітей. Попри це, деякі батьки, знайомі з технологіями, ефективно допомагали дітям у навчанні, використовуючи додаткові ресурси. Основною перешкодою стала нестача часу й навичок для активної підтримки навчального процесу вдома. Більше половини батьків помітили зниження мотивації дітей до навчання через численні завдання, обмежену взаємодію з друзями та відсутність організованого навчального середовища вдома.

Таким чином, дослідження виявило як позитивні, так і негативні аспекти індивідуалізованого дистанційного навчання, що дає змогу окреслити майбутні напрями вдосконалення освіти.

ВИСНОВКИ

На основі результатів опитування й проведеного аналізу можна визначити, що в умовах неочікуваного переходу до дистанційного навчання через пандемію COVID-19 індивідуалізоване навчання може стати ефективним засобом для запобігання негативному впливу й збереження якості освітніх послуг. Проведене дослідження окреслює комплекс завдань загалом, з позиції вчителів і батьків.

З одного боку, дослідження виявило багато проблем і завдань, пов'язаних із дистанційним навчанням, що виникли внаслідок пандемії COVID-19. Водночас воно продемонструвало тенденції трансформації форм, методів і засобів індивідуалізованого навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в школі. У класах навчаються діти з різними потребами й особливостями; багато вчителів прагнуть розробити навчальні програми, які відповідають бажанням й інтересам учнів, проте задоволення різноманітних потреб учнів є складним завданням. Більшість педагогів докладають зусиль для того, щоб знайти час на застосування індивідуалізованого підходу в своїй щоденній роботі.

Можна припустити, що найкращою практикою для ефективного використання дидактичного потенціалу й освітніх можливостей індивідуалізованого навчання є ґрунтовне вивчення потреб дітей, встановлення індивідуальних, вимірюваних і досяжних цілей для учнів, вибір відповідного підходу для кожного стилю навчання, а також застосування підтримувальних технологій для задоволення потреб усіх дітей.

Крім того, проведене дослідження підтвердило, що вчителі, які інтегрували індивідуалізоване навчання у свою щоденну освітню практику в період до пандемії COVID-19, змогли успішно продовжити та використовувати індивідуалізоване навчання в умовах дистанційного або змішаного формату навчального процесу в школі, спричиненого пандемією COVID-19.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Algozzine, B., & Anderson, K. M. (2007). Tips for teaching: Differentiating instruction to include all students. Preventing school failure: Alternative education for children and youth, 51(3), 49-54. DOI: <https://doi.org/10.3200/PSFL.51.3.49-54>
2. Connor, C. M. (2017). Using technology and assessment to personalize instruction: preventing reading problems. Prevention Science, 20, 1-11. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11121-017-0842-9>
3. Gibbons, M. (1971). Individualized instruction: A descriptive analysis. Washington, DC: Teachers College Press, Columbia University.
4. Hiemstra, R., Sisco, B. (1990). Individualizing instruction: Making learning personal, empowering, and successful. San Francisco, CA: Jossey Bass.
5. Lapada, A. A., Miguel, F. F., Robledo, D. A. R., & Alam, Z. F. (2020). Teachers' Covid-19 Awareness, Distance Learning Education Experiences and Perceptions towards Institutional Readiness and Challenges. International Journal of Learning, Teaching and Educational Research, 19(6), 127-144. DOI: <https://doi.org/10.26803/ijlter.19.6.8>
6. Malykhin, O., Aristova, N., Kovalchuk, V., Popov, R., & Yarmolchuk, T. (2020). The dichotomy of information technologies in professional training of future IT specialists: The subject and the means of instruction. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 4, 527-538. DOI: <https://doi.org/10.17770/sie2020vol4.4888>
7. Malykhin, O., Usca, S., & Aristova, N. (2021). University lecturers' views on distance education during the COVID-19 pandemic: Ukrainian-Latvian comparative studies. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference, 5, 145-157. DOI: <https://lib.iitta.gov.ua/725471/>
8. Mykhailenko, O., Blayone, T. J. B., Usca, S., Kvasovskii, O., & Desyatnik, O. (2020). Optimism, interest and opportunity: Comparing attitudes of university students in Latvia and Ukraine toward IT learning and work. Compare: A Journal of Comparative and International Education. DOI: <https://doi.org/10.1080/03057925.2020.1843999>

9. Topuzov, O. (2021). Osvitnye partnerstvo v systemi zahalnoyi serednoyi osvity: teoriya i metodolohiya. Kyiv, Instytut pedahohiky, Pedahohichna dumka.

10. Topuzov, O., Malykhin, O., & Opalyuk, T. (2018). Pedahohichna majsternist: rozvytok profesijno-pedahohichnoyi adaptyvnosti socialnoyi refleksiyyi majbutnoho vchytelya. Kyiv, Instytut pedahohiky, Pedahohichna dumka.

11. UNESCO. (2020). COVID-19 educational disruption and response. Retrieved from [https:// en.unesco.org/COVID19/educationresponse](https://en.unesco.org/COVID19/educationresponse)

12. Yeh, S. S. (2010). Understanding and addressing the achievement gap through individualized instruction and formative assessment. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 17(2), 169-182. DOI:<https://doi.org/10.1080/09695941003694466>

13. Žogla, I., Ušča, S., & Mykhailenko, O. (2020). Capability Approach in Tertiary Technology-Enriched Education: Looking for new directions. *Rural Environment. Education. Personality*, 13, 200-209. DOI: 10.22616/REEP.2020.024

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Топузов Олег Михайлович
Малихін Олександр Володимирович
Арістова Наталія Олександрівна

**Аналітичні результати вивчення проблеми
«Індивідуалізоване навчання в умовах змішаної форми
організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти»
у межах виконання наукового дослідження
«Дидактичні засади індивідуалізації навчання
в закладах загальної середньої освіти»: аналітичний звіт**

Електронне видання

Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2022.

Обсяг вид. 0,54 авт. арк.

Інститут педагогіки НАПН України
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-д;
тел.: (044) 481-37-57
e-mail: nauk_org_undip@ukr.net